

ŠIROKI BRIJEG 1945.*

► Piše: dr. fra Andrija Nikić

Dana 19. rujna – nedjelja – 1971. godine, nakon razgovora s nekoliko ljudi koji osobno poznaju fra Didaka Buntića došao sam u zbornicu franjevačkog samostana na Humcu. Tada je bilo 10.15 sati. U zbornici se nalazio Ante Vukšić, liječnik u Ljubuškom a rodom iz Studenaca. Fratri su u to vrijeme s njim razgovarali o ratnim danima, a posebno o događajima koji se događaju u javnom svijetu ove godine. Naime, nakon kampanje po novinama na raznim stranama se javljaju pojedinci i predstavljaju se publici kao svjedoci tih dana na Širokom Brijegu. Ustvari malo tko od njih se tada tamo nalazio. Napr. Galić Jure, Rojak govori da je bio tamo, a prema onome što Ante zna »on tamo nije bio, niti je išta vidio. Tada se Rojak nalazio na Ledincu pokraj vatre, pekao janje. Vidio je što se događa na Brijegu jedino preko durbina, a što može vidjeti kad je iza brda.« On nije tu bio.

Kad sam došao slušao sam njihov razgovor, a onda sam htio prenijeti razgovor na dane 1945. i postavio pitanje. Ante Vukšić je bio naš đak, poslije rata napustio.

A: U kojoj ste se skupini ljudi vi nalazili u veljači 1945. godine?

Ante: U veljači 1945. g. ja sam bio na Brijegu i 6. II. ujutro sam pobjegao prema mlinici.

A: Kako se to dogodilo?

Ante: Koncem siječnja 1945 g. vodili su se ratovi. Ustaše i Nijemci su natjerali partizane. Brzo su napredovali. Partizani nisu ni znali dokle su stigli, a oni su bili kod njih. Eto kakvom brzinom su išli naprijed. U to vrijeme ja sam s fra Hadrijanom Sivrićem pošao iza vojske i došli smo do Sretnica. Čuli smo da je taj prodor hrvatske vojske stao. Vojska se povraćala prema Širokom Brijegu. I mi smo se vraćali s njima do Ljutog Doca. Tu smo se zaustavili, onda smo produžili do Uzarića i povratili smo se na Široki Brijeg.

A: Da li ste vi išli na vizitu u Mostar?

Ante: Ne znam ja ni za kakvu vizitu.

A: Naime, u to vrijeme su đaci s Brijega (3. II.) išli u Mostar na vizitu kod hrvatske vojske /domobrana/.

Leonardo Oreč reče da je i on tada išao na vizitu, odnosno dobili smo neki papir na kome je pisalo da nam se odgađa vojska.

Ante: Nisam ja tamo išao. Kad su oni bili tamo ja sam se povratio.

A: Kojeg datuma ste se povratili?

Ante: Povratio sam se 5. veljače.

A: Što se događalo tih dana na Brijegu?

Ante: Kad sam se povratio došao sam u sjemenište. Ujutro rano bio sam u crkvi. Jedan svećenik je govorio misu na desnom oltaru!

A: Da li se sjećate njegovih imena?

Ante: Ne sjećam se. Nisam ja dobro poznavao ostale fratre osim profesora. Bio je onaj koji se ljutio ako sve nije bilo pripremljeno na oltaru.

A: Da li je to bio fra Arkandeo Nuić ili fra Krsto Kraljević?

Ante: Ne poznajem ih.

A: Što se događalo kasnije.

Ante: Taj svećenik je govorio misu, ili se pripravljaao u taj čas za misu, uglavnom bio je na prvom desnom oltaru, zapucale su topovske granate. Sve se zatreslo. Otišao sam u blagovaonicu... Kasnije sam izletio iz blagovaonice i poletio prema centrali.

A: Da li je još netko s vama trčao?

Ante: Trčao je svatko koga sam vidio, bilo svijet bilo fratri bilo đaci...

A: Da li se sjećate kojeg fratra, koji je tada s vama trčao?

* Tekst prenosimo u izvorniku.

Ante: Ne sjećam se ni jednoga, a ni na što drugo u to vrijeme nisam ni mislio nego što prije stići u sklonište. Trčao sam i stigao u centralu. Tu sam našao dosta svijeta, nekoliko đaka i fratre: fra Andriju Jelčića, fra Radu Vukšića, mog rođaka /možda nam je stric?/ fra Bonifacija Majića... onog visokog laika /fra Melhiora Prlića/ koji je bio stolar. Tu smo bili mirni i čekali kad će se pucnjava završiti. Ostali smo u centrali cijeli dan, zatim i cijeli dan sutra tj. 7. II. uveče je pao Široki Brijeg i tek 8. II. smo ujutro pošli na Brijeg.

A: Zanima me samo jedna stvar, koja se odnosi na 6. II. Da li su borbe prestale 6. II. uveče ili nisu?

Ante: Ne sjećam se točno. Teško je to sad nakon dvadeset i šest godina pogoditi i tih detalja se sjetiti. Možda je uveče još puškaralo a u manjoj količini nego preko dana, a možda su borbe prestale.

A: Znao, ja sam čuo da su dana 6. II. uveče borbe prestale i da su se Nijemci i hrvatska vojska povukli, tako da te večeri nije bilo nikakvih borbi, a ni ujutro nije bilo nikakva otpora...

Ante: Ne znam ja točno kako je sve to bilo, ali ja poznajem jednog čovjeka, taj se zove Rudo Rot, koji je bio u to vrijeme u Vražjoj diviziji i on je živ. Moj je prijatelj. Nalazi se u Sarajevu. On će to bolje znati.

A: Kad je pao Široki Brijeg?

Ante: Dana 7. II. uveče k nama su došla 2 partizana, bili su oficiri ili vojnici. Možda su imali neki znak na rukavima (pri šaki). Mi smo bili u centrali i sjećam se kako su partizani prelazili s mjesta na mjesto dok nisu došli do Klanca. Redovi su se mijenjali. Jedni dođu i pređu ispred već postojećih, a onda su oni drugi njih prelazili i tako je to išlo dalje. Tada su došla ta dvojica k nama i rekla su da je Brijeg pao. Kad je to čuo fra Stjepan?

A: Rekoh, da nije možda fra Bonifacije Majić?

Ante: Onaj dugogodišnji direktor konvikta?

A: Jest tako.

Ante: Eto kad je on to čuo. Uhvatio se za glavu. Nije znao što da radi.

A: Meni izgleda ovako: Vi točno ne možete utvrditi kad su partizani došli na Brijeg, k samostanu, jedino znate kad su došli k vama u centralu.

Ante: Tako je. Oni su k nama došli 7. II. privede i ta dvojica su bila obučena u englesko odijelo. Mi smo ih gledali kako osmatraju put prema Mostaru iz Klanca, a na Brijeg su oni došli s tenkom od Mokrog.

A: Da li su vam išta ta dvojica govorila?

Ante: Oni su nam rekli da je pao Brijeg i da ostanemo ovdje.

A: Da li je itko od fratara razgovarao s njima i da li je itko tražio da iste večeri idete gore?

Ante: Fra Rade Vukšić je razgovarao i po svoj prilici da je tražio da idemo na Brijeg, a oni su mu odgovorili da se još vode borbe i da mirno ostanemo ovdje. Mi smo svi bili mirni. Tu noć smo prospavali mirno. Fra Rade je bio izišao iz centrale, a vojnik mu je rekao »Nemojte se micati, borbe se vode. Ostanite tu.« Ujutro, 8. II. mi smo ko čopor izišli i onim putem pokraj Mekovca pojavili se na nasipu...

A: Ja bih se povratio malo nazad. Mene zanima da li se vi sjećate gdje se nalazio vojni položaj na Brijegu?

Ante: Ja mogu reći što sam vidio 5. i 6. ujutro, a što je bilo 6. po podne i 7. II. cijelog dana, ne znam. Prema onome, dakle, što sam vidio prije mog odlaska u centralu na Brijegu nije bilo neke velike vojske. Na gimnaziji se nalazila njemačka radiostanica i osmatračnica. Tu se nalazila Ambulanta. Vojnika nije bilo

puno. Nalazio se tu i jedan veliki top. Možda su bila, znam sigurno za još dva topa, tamo na đačkom igralištu i dolje niže. Na nasipu se nalazio jedan protuavionski top. Vojske nije bilo mnogo.

A: Da li je bilo vojske u samostanu i u crkvi?

Ante: U samostanu i crkvi nije bilo vojske. Jedino tamo kod sjemeništa u onom ćošku van samostana nalazila se neka mašina za punjenje redenika.

A: Da li je bio kakav top na zvoniku?

Ante: Tamo ja to nisam vidio, a kakav cilj bi imao taj top gore?

A: Da li se gore nalazila osmatračnica?

Ante: Ne bih rekao. Osmatračnica se nalazila na gimnaziji dok nije izgorjela. Tu osmatračnicu su oni bili maskirali s nekim kamenjem.

A: Kakvi bunkereri su se nalazili na Brijegu i gdje su oni bili?

Ante: Nekih bunkera kod ovih topova nije bilo. To je kamenjem bilo malo zaklonjeno. Bio je jedan bunker ovamo prema Gelboe, Uzarićima... za druge ja ne znam.

Jerko Mihaljević: Nikakve vojske nije bilo u samostanu, a gdje bi i stali. Zvonik im nikako nije bio pogodan za oruđa, a i stepenice nisu bile zgodne za penjanje.

A: Što se dogodilo 8. II. ujutro?

Ante: Mi smo ko čopor izišli na nasip. Tu su nas postrojili, odmah uz zid podzide koja se na tom ćošku nalazi.

A: Da li ste tu našli svijeta i đaka?

Ante: Nikoga nismo našli. Jedino su se tu nalazili vojnici i kad su ugledali fratere rekli su, »još vas ima«. Upitali su nas sve »gdje ste se sakrili?« Tada su nas postrojili i po-

veli ovamo prema sjemeništu pa iza samostana i uveli su nas na glavna vrata u samostan i bili smo malo na hodniku, pa smo ušli u blagovaonicu. Tu sam našao nekoliko đaka: bio je tu Ante Brkić, don Vinko Brkić, Dragičević Marko i onaj Radišić...

A: Koji Radišić?

Ante: Otac onih trojice svećenika koji su iz Grljevića?

Gaudencije Ivančić: Bio je tu i Drago Šoše. Išao je...

A: Ja bih se opet malo povratio na pojedine detalje, i rekoh fra Gaudenciju da ćemo se na njihovo putovanje s Brijega prema Ljubuškom susresti i zaustaviti. Obratio sam se Anti i zapitao ga: »Koliko vas je đaka bilo u stroju i tko je još bio postrojen s vama?«

Ante: Kad smo izišli postrojeno nas je oko 30-tak đaka, bilo je dosta svijeta iz okoline. Taj svijet je već navikao kad zapuca bježati u samostan, odnosno u gimnaziju i sjemenište gdje su imali i neke prostorije i tu su dulje ostajali. Osim njih bilo je i 7-8 fratara. Onda smo pošli u samostan.

A: Kad ste bili na čošku samostana, da li ste opazili kakav dim u skloništu?

Ante: Kako ne, izbijao je veliki dim i na gornji i na donji otvor.

A: Da li se čula kakva paljevina?

Ante: Čulo se miris mesa pržena.

A: Da li vam je itko rekao od čega je taj miris?

Ante: Nitko nam ništa nije govorio. Mi u centrali, kao ni fratri koji su bili s nama, nismo znali što se s fratrima u samostanu dogodilo. Ja nisam pomišljao na ono najgore sve dok nisam čuo ono što su nam vojnici na nasipu rekli »još vas ima«.

A: Kad ste dočuli da su fratri pobijeni?

Ante: Kad smo bili unutra u blagovaonici.

A: Tko vam je to rekao?

Ante: Netko od onih koji su se unutra nalazili.

A: Kad ste se penjali uz stepenice pred samostan, da li ste vidjeli kakvih kamiona ili leševa?

Ante: Kad smo se popeli ne sjećam se da sam vidio kamiona. Vojske sam vidio ondje u borovima sve puno, u borovima prema štali. Bilo je vojske i na nasipu uz crkvu. Nisam vidio ni velik broj ubijenih ljudi. Samo iz pouzdanih izvora znam da su partizani u to vrijeme na Brijegu stavljali njemačke šinjele po partizanima tako da više izgleda da je Nijemaca poginulo. Kad smo ušli u samostan, vidio sam da se puši prašina. Vojska je nosala stvari.

A: Što ste našli u sobi gdje su vas doveli?

Ante: Dovedli su nas u blagovaonicu. Tu se nalazio viseći sat, križ, a sjećam se i onih stolova, gore na vrhu prema gvardijanovoj sobi nalazio se onaj sto i tu je bio fra Bonifacije Majić.

A: Da li je još itko bio s vama tu unutra?

Ante: Bili su s nama civili, žene, djeca i fratri. Nas đaka je bilo tridesetak i ono malo što ih je ostalo. Kad sam bio na hodniku, vidio sam kako jedan partizan prati fra Božidara Martinca koji je išao iz crkve i nosio jedan kalež u ruci. Kad sam ušao u blagovaonicu, vidio sam na stolu dva tanjira. U njima se nalazilo malo kostiju (košćurina).

A: Da li vas je itko čuvao i da li su vas popisivali?

Ante: K nama je ulazilo oficira. Ulazila su neka dvojica oficira. Jedan visok... ispitivali su nas i popisivali a i govorili su nam »Vi ste pucali na nas, eto vam još na raspolaganje pola

sata, dajte oružje. Mi ćemo vas sve strijeljati...« Mi smo se smeli. Svak je šutio. Tada je fra Bonifacije Majić, kako no se nalazio gore na čelnom stolu, rekao kleknite. I dao nam je odrešenje. Sat na zidu je kucao...

A: Da li se sjećate još kakvih prijetnji?

Ante: Ono kad smo bili na nasipu čuo sam kako jedan vojnik pjeva: U Čapljini klaonica bila, dosta ih je Neretva odnila. Nadalje, dok smo bili u blagovaonici i dok su nas popisivali pitali su tko je ko. Ko su civili i njihova djeca iz okoline, tko su đaci... Tada sam mislio umiješat se među civile, jer su njih najprije izveli. Opet sam se bojao da me ne bi netko izdao i ode mi glava. Ostao sam tako i čekao što će se s nama dogoditi. Dođe zatim jedan oficir i pozove nas da izidemo. Izišli smo. Dok sam izlazio okrenuo sam se i moje oči su se susrele s fra Radinim. On je u mene gledao, izgledalo mi je žalosno, i kao da mi nešto hoće reći, ali mi ništa nije mogao reći. Tako smo mi izišli, svi đaci i sad su nas postrojili na hodnik. Na hodniku su izdvojili Jozu Zelića i dali mu pismo da nas vodi u Ljubuški.

A: Ja bih se još malo zadržao na ovim trenucima. U koje vrijeme ste vi došli u zbornicu? Gdje su se nalazili fratri u blagovaonici i kako je izdvojen Zelić?

Ante: Mi smo došli u samostan kad je bilo sunce veliko. Bilo je prije 11 sati. Fratri su se nalazili u dijelu prema kuhinji. A Zelića su izdvojili na hodniku. Dobro se prema nama pokazao.

A: Da li je možda taj oficir pitao vas postrojene ima li netko među vama tko je surađivao s partizanima?

Ante: Tako je bilo. On je postavio to pitanje a Zelić se javio i onda su Zelića odveli tamo na protivnu stranu od gvardijanove sobe. Možda im je tamo bila komanda. Tako smo

mi čekali jedno sat vremena. Izgleda da sam sada dok sam čekao vidio fra Božidara Martinca kako ga prati onaj partizan, a on je nosio kalež u ruci.

A: Da li je 6. i 7. II. fra Božidar Martinac bio s Vama u centrali?

Gaudencije Ivančić: On je bio gore.

A: Gdje gore?

Gaudencije: On je pričao da je bio gore.

A: A oni koji su bili gore ne znaju gdje je on bio, pa trebam i to provjeriti.

Ante: Martinac nije bio s nama u centrali.

A: Ne znam na kojem mjestu se on nalazio, kad nije bio u podrumu, ni u skloništu. Svima ovima nisu partizani dozvoljavali da izlaze iz blagovaonice, a eto on šeta. Što se dalje dogodilo?

Ante: Dok smo mi bili u samostanu, recimo oko podne, fratri su ostali sami u blagovaonici. Zelić se povratio. Partizani su nas pitali hoćete li u vojsku. Izgleda mi da nas je to spasilo, rekli smo hoćemo, a spasio nas je i Zelić, koji je rekao da pozna Primorce Juru i onog... Tako smo uz pratnju straže izišli iz samostana.

U to vrijeme je pravac ozdo pred samostan dojurio jedan otvoreni dip. U njemu se nalazio jedan pas, jedan veliki oficir. To je bio Pero Drapšin. Naprijed na dipu se nalazila petokraka.

Nas su pratili jer su nas na taj način sačuvali od one vojske. Čuo sam da je jedan oficir rekao »Zašto su bile potrebne tolike žrtve na Brijegu«, odmah sam pomislio na pobijene fratre.

Straža nas je dopratila do osnovne škole u Mokrom. Tu smo otsjeli. Dali su nam nešto jesti, a bilo je puno vina, sve se moglo kantom nositi. Od hrane smo dobili po jednu urugvajsku (onu trokutastu) konzervu i po

komad kruha.

Znam, kad smo bili 6. uveče u centrali da su fratri govorili da bi trebalo donijeti kruha iz pekare, ali nitko po nj nije išao. A kad smo bili u zbornici onda je onaj partizan govorio svijetu, eto vam vaši fratri neka vas spase... Nama su govorili da smo ustaška mladež i još štošta...

A: Koji razred ste vi pohađali u to vrijeme?

Ante: Škole nije bilo već dugo vremena, nego smo mi privatno učili. Bio sam u V. razredu kao i Zelić.

A: Odakle je bio Zelić?

Ante: Bio je s Teskere.

A: Što se još dogodilo 8. II. kod vas?

Ante: Nakon oko 1 sat pošli smo sami, bez straže prema Grljevićima. Zelić je nosio pismo. S nama se u to vrijeme nalazio i Veselko Sesar. On je bio visok. Sjećam se kako se sleginjao da ga ne bi tkogod sa strane ubio jer je visok. Došli smo uveče u Grljeviće. Tu smo se uzmučili što da radimo sad. Da pobjegnemo kući? Mogu nas uhvatiti i pobiti. Da nas Zelić vodi u Ljubuški, odnosno u Vitinu? Nismo znali što se nalazi u pismu koje Zelić nosi. Otvorili smo pismo i vidjeli da u njemu nije pisalo ništa drugo nego naša prezimena, imena i ostale generalije. Neki su govorili da pobjegnemo. Zelić nikome nije ništa smetao. Sjećam se kako je Mate Prlić govorio da ono -l - prekine tako da postane -c-. Kad dođu na komandu onda će pitati koji je Prčić, a toga nema pa mu neće znati ništa. Obnoć smo kuhali puru. Kuhali smo je u jednoj kanti za naftu. Jedva smo čekali da se to malo ugrije, da provrije, pa da malo pojedemo. Bili smo gladni. Obnoć je netko ukrao Zeliću pismo. Ujutro je on rekao da nema pisma. Tada smo tražili i našlo se pismo.

Dana 9. veljače 1945. godine pošli smo iz Grljevića prema Vitini. Svi smo pošli.

Gaudencije Ivančić: Da li je netko pobjegao?

Ante: Ne znam.

Gaudencije: Znam ja da je jedan pobjego.

A: Što se kasnije dogodilo?

Ante: Eto mi smo otišli u Vitinu. Tu na komandi nismo nikoga našli. Produžili smo prema Ljubuškom i uveče istog dana stigli smo u Ljubuški. Kad smo došli vidio sam mrtvih leševa, ali se ničega nisam preplašio dok nisam vidio telefonske žice. Odmah sam pomislio, evo sve su javili. Gotovi smo. Kad smo došli, odmah nas je Zelić prijavio na OZNU. Odveli su nas u sadašnju banku /zgrada ispred duvanjske stanice prema raskršću, a tada je i tu bio zatvor./ Tu smo naložili vatru. Kuvali smo puru. Nestalo nam je drva. Pomalo smo se izvlačili i tražili po koje drvo. Kasnije smo čekali kad će se moći jesti. Svaki od nas je otkidao za sebe, a ja sam se na koncu plašio da neće ništa ostati.

Poslije toga smo otišli u Trebinje, Mostar pa kasnije sam radio u bolničkoj ekipi pri Korpusu. U Ivanu je ranjeno preko 800 vojnika... Bio sam i u Ljubljani. Sjećam se kako se povlačila vojska iz Bleiburga, a posebno »taktično« su partizani postupili kad su ubijali Nijemce. Uхватili su ih i onda tražili da se predaju. Svi su se predali. Kasnije su im oduzeli oružje i svaki je iskreno rekao koju je dužnost vršio. Bilo ih je u logoru u Ljubljani preko tisuću. Uveče su njihovi oficiri ulazili unutra, a ujutro nijedan od njih nije osvanuo. Ni po kakvom zakonu to se ne može braniti, ali eto tako se radilo. Tako je i na drugim stranama dosta ljudi nastradalo.

A: Ja bih se povratio na naš hercegovački teren i na ono što se kod nas dogodilo. Čega se vi sjećate?

Ante: Kad smo bili u Vitini i produžili za Ljubuški s nama je pošla Pavica. Nosila je na sebi šarenu torbu,

pletenice... U Ljubuškom smo našli Škopu ubijena na cesti... Partizani u Ljubuškom nisu znali da je Brijeg pao. U Ljubuškom se Primorac upitao s nekima od nas kad smo došli pod njegovu kontrolu. To rukovanje je izgledalo kao kad se ljudi pitaju s Biskupom... Za vrijeme ovih naših dana s partizanima uvijek su držani govori isto kao molitva prije jela.

A: Da li su vam govorili o Širokom Brijegu i onome što se gore dogodilo? A tko vam je prvi saopćio što se dogodilo s fratrima u samostanu 7. veljače?

Ante: Kad smo došli 8. veljače u blagovaonicu onda nam je, kako se sjećam, Ante Brkić rekao da su svi fratri i časne sestre pobijeni. Po novinama je pisalo o tome, ali ispočetka o tome se nije nigdje govorilo ni pisalo. Kasnije se stvarala basna o tome. Nastojalo se opravdati pred javnosti ono što je učinjeno. Čuo sam kasnije

da je jedan oficir govorio – prezimena se ne sjećam, a sad živi u Splitu, počinje mu sa Vuj _ _ _ – »zločin su napravili«.

Gaudencije Ivančić reče da je njemu neki partizan govorio u Mostaru »zlo smo učinili«.

Jerko Mihaljević reče da je on dok je bio u Sarajevu 1945. (u veljači) čuo od bosanskih fratara da je dalmatinska divizija izdavala neki list i u tom listu je pisalo da će kad zauzmu Široki Brijeg sve fratre koje gore nađu pobiti.

A: Velika stvar bi bila kad bi se zaista našao taj list i tekst koji je tu otisnut doslovno. Ako su oni to napisali prije zauzeća. Onda oni već prije nisu imali razloga da to donesu, jer su kasnije stavili da su razlozi bili »pucali kroz prozor i polijevali vrelin uljem«. Prema tome to je već prije

plan stvoren i to se kasnije učinilo.,

S druge strane nekako je neprotumačivo kako su ljudi znali na raznim stranama da će fratre na Širokom Brijegu pobiti već prije zauzeća. Da je to bila neka zapovjest, ta zapovjest ne bi prošla u narod. A narod je oko Posušja znao i javljao fratrima što se planira. Tko im je kazao?! Zašto su naši fratri ubijeni?

Ante: Ubila ih je mržnja.

Leonardo Oreč: Ta mržnja je bila povezana uz habit. Da su tada našli magare na kome se nalazio habit, oni bi ga ubili.

/Fra Jerko Mihaljević je ispričao svoje doživljaje u Čerinu, Međugorju... 1944. i njegov put prema Zagrebu... O tome ću napraviti, nakon duljeg razgovora s njim, drugi izvještaj./

Humac, 19. rujna 1971. ✍

GOSPODAR KULE*

► Piše: Jevrem Brković

– Majore, očemo li urezat petokraku sa srpom i čekićem, kao ono na grobu Vlada Paunovića što smo? – hoće Daka da zna koji znak da ureže.

– Ni petokraku ni krst, Daka. Neka piramida bude, sama za sebe, znak i ukras. Neka ovaj ovdje, pokaza rukom na mene, kada poraste, i ako što od njega bude, ureže znak koji oće. Ja sam, Milošu, bio poručnik Nikole Mirkova, kralja i gospodara, a evo sam i major Josipa Bro-

za. I to me jedva zapade, zbog ove moje nesretnje naravi, a i još ponečega, što bi u Hercegovini.

(str. 15.)

...

KAD SMO SE NA STUBAMA OSAMILI, pitao sam Morenu koji čin ima moj otac Bogun. Objasnila mi je da joj je on objasnio da je bio

komandant pratećeg bataljona Vrhovnog štaba, a to je čin pukovnika: s tog su ga čina prije godinu i po svrgli i sad je major. A zašto su ga svrgli? – pitam. Jednoga su dana Vrhovni štab i taj njegov prateći batalijon, što je obezbjeđivao Vrhovni štab, a to je, Jenko moj: drug Tito, neki Marko, neki Leko, drug Đido, drug Tempo, drug Gošnjak, drug Ivan i neki drug Milutin, prolazili kroz Zapadnu Her-

* Tekst prenosimo u izvorniku.

Dekret pape Urbana VIII.

U skladu s dekretom pape Urbana VIII. i uredbom II. vat. sabora izjavljujemo da ne želimo preteći sud Crkve kome se potpuno podvrgavamo. Riječi »mučenik«, »mučeništvo«, »čudesa« i slično imaju u ovom glasilu samo vrijednost ljudskog svjedočenja.

STOPAMA POBIJENIH

glasilo Vicepostulature postupka mučeništva
»Fra Leo Petrović i 65 subraće«, XIII., 2 (25),
Široki Brijeg, 2020., srpanj – prosinac, 2020.

Glavni i odgovorni urednik:
fra Miljenko Stojić, vicepostulator

Lektura i korektura:
Zdenka Leženić

Adresa:
Kard. Stepičca 14, 88220 Široki Brijeg
Avenija G. Šuška 2, 10040 Zagreb

Veza:
tel.: +387 39 700-325
faks: +387 39 702-936
e-pošta: mostar@pobijeni.info
internet: www.pobijeni.info

Grafički prijelom i tisak:
FRAM-ZIRAL, Mostar

Glasilo izlazi polugodišnje:
siječanj i srpanj

Stare brojeve, osim ovoga posljednjeg, možete u pdf obliku preuzeti sa stranica portala pobijeni.info u poglavlju Izdavaštvo.

Cijena pojedinog primjerka:
3 KM; 12 KN; 3,75 EUR; 4,25 CHF;
6,50 USD; 6,50 CAD

Godišnja pretplata (s poštarinom):
BiH 7,5 KM; RH 33 KN; EU 7,5 EUR;
CH 8,50 CHF; SAD 13 USD; Canada 13 CAD

Slanje pretplate, dobrovoljnih priloga...:

a) poštanskom uputnicom
b) UniCredit Bank d.d. Mostar;
Korisnik: Hercegovačka franjevačka
provincija;

Svrha: prilog Vicepostulaturi
žiro-račun: 3381602276649744
devizni račun:
IBAN: BA393381604876650839
SWIFT: UNCRBA22

ISSN: 1840-3808

RIJEČ UREDNIKA

fra Miljenko Stojić

Dragi čitatelji!

Sa zahvalnošću Bogu dospjeli smo do 25. broja ovoga našega glasila. I puno i malo. Nastaviti nam je nesmanjenim žalom tražiti istinu o ubijenim hercegovačkim franjevcima, ali i istinu o pobijenom vjernom puku Božjem. Bili su zajedno u miru, bili su zajedno u tim nesretnim vremenima, pa kako da ih sada dijelimo!?

Gledajući s ove točke, ponovimo da nije važno koliko će ovaj postupak mučeništva zapravo trajati. Važno je otkriti istinu o svim tim događajima. Ona čak može biti i protiv pobijenih hercegovačkih franjevaca. U stvari, bit ćemo zahvalni ako netko uspije činjenično dokazati da netko od njih nije dostojan mučeničke palme, odnosno časti oltara. Do sada to nismo otkrili. Otkrili smo samo da su nevini, da su ubijani iz mržnje prema vjeri i da su kršćanski primili te posljednje trenutke svoga ovozemaljskoga života. Pred Bogom i ljudima zadaća nam je istražiti i ne zanijekati sve ono što im ide u prilog i sve ono što im ne ide u prilog. Dosađajne jugokomunističko pisanje o njima samo je teška kleveta bez ikakva dokaza.

Nešto slično očekuje se i na društvenome polju. Iz ideoloških razloga jugokomunisti su nemilosrdno »čistili«, kako to oni vole reći, područje na koje bi došli. Na koga je god pala sjenka da bi im mogao smetati, ostajao bi bez glave. Dokaza o tome svakim je danom sve više i više. To ne mogu zaustaviti ni neki naši odnarođeni političari i povjesničari. Ovi potonji nedavno su potpisali neku deklaraciju

o reviziji povijesti, kao što su neki drugi prije koju godinu potpisali deklaraciju o navodno zajedničkome jeziku Hrvata, Srba, Bošnjaka i Crnogoraca. Namjerno su zaboravili da je revizija povijesti u temelju historiografije. A ima među tim potpisnicima onih koji se kite naslovom »profesor povijesti«. Nije žalosno, nego prežalosno.

One države u kojima je zaživjela demokracija nakon komunističke vladavine, davno su takvima stale u kraj. Lustrirale su ih. Išlo je to obično trima smjerovima: sudskim, administrativnim i obrazovnim. Kod nas se tek počelo s ovim posljednjim, a i njega spomenuti i slični žele onemogućiti. Administrativni vid ili sklanjanje s važnih mjesta onih koji su se kompromitirali u prošleme sustavu, kao i sudski pri kojem bi određene trebalo suditi za počinjena zlodjela, kod nas će biti teško provesti. Kao društvo ponovno smo zapali u kaljužu njihove istine. Zbog toga nazadujemo i klizimo prema dnu razvijenih zemalja, iseljavamo se, manje se radamo... Međutim, ne treba se pređavati. Tražimo istinu, gradimo svoju domovinu unatoč svemu.

U ovome duhu nastavljamo dalje. Vjerujemo da će Bog biti uz nas. A vama zahvaljujemo na svoj potpori u vidu molitve, svjedočenja, dokumenata, novčanih priloga... Neka tako i ostane. Vodili nas sve zajedno uvijek samo Božji

mir i dobro!

IZ SADRŽAJA

Iz ljetopisa	4	Nagradni natječaj	38
Stratišta	21	Podsjetnik	42
Pobijeni	27	Povijesne okolnosti	47
Glas o mučeništvu	29	Suočavanje s prošlošću	49
Odjek u puku	34	Razgovor	50